

Citation:

Runić, M. (2018). Slovensko-romanski jezički kontakt na primeru dve pojave iz rezijskog. *Slavia Meridionalis*, 18. <https://doi.org/10.11649/sm.1657>

Marija Runić

Univerzitet u Banjoj Luci

Slovensko-romanski jezički kontakt na primeru dve pojave iz rezijskog¹

Uvod

Jedno od gorućih pitanja lingvističke teorije jeste da utvrdi šta se dešava sa gramatičkim sistemom jednog jezika u uslovima kontakta sa nekim drugim jezikom (počev od uticajnog rada Weinreicha, 1953). Poznato je da u osnovne pokretače jezičkih promena spada jezički kontakt, a takve promene nazivaju se u literaturi *promene izazvane kontaktom* (*contact-induced changes*). Nauku u jeziku, stoga, posebno zanima koji mehanizmi učestvuju u procesu promena, koja je uloga kontakta u njima, te sa kojom verovatnoćom će određene gramatičke kategorije postati ranjive na uticaje drugog jezika.

Cilj ovog rada je da ova pitanja ispita u gramatičkom sistemu rezijskog, definitivno ugroženog slovenskog idioma kojim se govori na severoistoku

¹ Neki delovi rada objavljeni su u Runić (u štampi) i Runić (2017).

This work was supported by the Faculty of Philology, University of Banja Luka.

Competing interests: no competing interests have been declared.

Publisher: Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and non-commercial, provided that the article is properly cited. © The Author(s) 2018.

Italije, u regiji Furlaniji. Rezijski je slovenski jezik koji je izložen vekovnom kontaktu sa romanskim jezicima, najpre furlanskim a potom i italijanskim.² Rad istražuje dve pojave, jednu iz imeničkog, a drugu iz glagolskog sistema, koje pokazuju drugačije ponašanje u odnosu na srodni slovenački, a u poređenju sa romanskim jezicima sa kojima je rezijski u jezičkom kontaktu. Naime, kvantifikator *karjē* 'mного' u rezijskom odlikuje mešovito ponašanje: sa jedne strane traži imeničku dopunu u genitivu, što je slučaj i sa srodnim slovenačkim, dok u isto vreme traži da se glagol sa njim slaže u množini, što je uobičajeno za romanske jezike.³

(1) *karjē litratuw*
mного fotografija_{GEN}

(2) *So bili karjē iz našaga pajiza*
su bili mnogo iz našega sela
'Bilo je mnogo naših seljana.'

U isto vreme, rezijski je jedini slovenski jezik koji je razvio subjekatske klitike, što se može pripisati direktnom uticaju furlanskog, koji se po pitanju ponašanja i statusa subjekatskih klitika nalazi u veoma razvijenom stadijumu (usp. Poletto, 1995).

(3) *Te savi an nima trebat sole.*
taj mudri on_{CL} nema trebati soli
'Pametnom čoveku ne treba soliti pamet.' (doslovno *Pametnom čoveku ne treba soli.*)

Međutim, obe pojave koje se ovde istražuju, pokazuju na izvestan način idiosinkratsko ponašanje, u smislu da su samo delom uporedive sa jezikom od koga se data struktura oponaša, odnosno sa srodnim jezikom, u našem slučaju slovenačkim, koji se može uzeti kao pokazatelj inicijalnog stanja. U radu se stoga predlaže objašnjenje ovih pojava zasnivanona pretpostavci o delovanju različitih uzroka (usp. Heine i Kuteva, 2005): onih unutrašnje prirode, koji se tiču samog funkcionisanja gramatičkog sistema rezijskog (leksičkih praznina, fonoloških promena); kao i onih spoljne prirode, odnosno

² Rezijski je bio u vekovnom kontaktu sa furlanskim, a tek od prošlog veka i sa italijanskim, koji je kao maternji jezik Italijana relativno mlad jezik. Prema studiji Micelli (1996), navedenoj u Steenwijk (2003, s. 221) jezički profil Rezijaca je takav da se u velikom broju slučajeva radi o govornicima triju jezika: rezijskom, furlanskom i italijanskom (npr. 36 % ispitanika ima jednako dobro znanje sva tri jezika; potpuni monolingvali su retki – svega 7 %, i svi su Italijani).

³ Za primere iz rezijskog obezbeđene su glose na srpskom.

kontakta sa romanskim jezicima, koji se ispoljavaju tek onda kada unutrašnji uzroci omoguće da se uticaj kontakta ostvari, oblikujući potom pravac i izgled tih promena.

Rad je organizovan na sledeći način: u prvom odeljku govori se o promenama u rezijskom u situaciji jezičkog kontakta; drugi odeljak posvećen je opisu rezijskog sistema egzistencijalnih kvantifikatora i subjekatskih klitika; u trećem odeljku iznesen je predlog analize ovih pojava; poslednji odeljak sadrži zaključke rada.⁴

Jezički kontakt i promene u jeziku: slučaj rezijskog

Pojave o kojima se govori u radu spadaju u ono što Sakel i Matras (2007, s. 829) definišu kao „pattern replication“, odnosno *oponašanje obrasca*, koji predstavlja mehanizam gramatičke promene kroz „promenu u značenju, distribuciji, ili organizaciji nasleđenog materijala, koja je inspirisana spoljašnjim modelom“⁵. Međutim, (presudan) uticaj drugog jezika na sam izgled jezičke promene je upitan, budući da ispitivanje na velikom uzorku jezika u kontaktu pokazuje da je pravac jezičke promene određen univerzalnim procesom gramatikalizacije (Heine i Kuteva, 2005), bez obzira da li u njima učestvuje kontakt sa drugim jezikom. Drugim rečima, samo gramatičko oponašanje je determinisano univerzalnim procesom gramatičke promene (Heine i Kuteva, 2005, s. 1), zbog čega je posebno zanimljivo, iako često gotovo nemoguće, utvrditi kakva je uloga drugog jezika u procesu promene.

Ukoliko se rezijski uporedi sa srodnim slovenačkim, u gramatičkoj strukturi mogu se uočiti procesi strukturalnog pojednostavljivanja uzrokovanog kontaktom (Trudgill, 2011) koje je, međutim, karakteristično i za situaciju izumiranja jezika i šire za bilingvizam:

⁴ Primeri korišćeni u radu potiču iz raznih izvora: deo primera preuzet je iz transkripcija usmenih tekstova (intervjua i priča) sakupljenih u publikacijama *Raccontami una favola* (RF) i na internet portalu *Resianica* (RE; <http://147.162.119.1:8081/resianica/bibltext.do>, pristupljeno 30. 09. 2017.), kao i iz tekstova objavljenih u lokalnom listu *Náš glas* (NG) i regionalnom nedeljniku *La Vita Cattolica* (VC). Primeri pored sebe nose skraćenu oznaku publikacije i ukoliko je moguće ustanoviti lokalitet. Primeri bez oznake su sakupljeni tokom terenskog rada 2012–2013. i potiču iz Stolvizze.

⁵ Citat je s engleskog prevela autorka prema Sakel i Matras (2007, s. 829).

- smanjenje iregularnosti i gubitak morfoloških kategorija;
- porast transparentnosti, odnosno rasprostranjeniju upotrebu analitičkih spram sintetičkih struktura;
- gubitak redundantnosti.

Gubitak srednjeg roda kod konstituenata koje kongruiraju sa imenicom spada u gubitak morfoloških kategorija:

(4) a) *Suncë jë wstajal.* umesto a') *Suncë jë wstajalu.*
*sunce je izašao*_{MASC}
 'Sunce je izašlo.'

(5) a) *valike mësta* umesto a') *valika mësta*
*velike*_{FEM} *mesta*_{NEU}
 'velika mesta'

(primer (5) preuzet iz Jakop, 2008, s. 75)

Pojava porasta transparentnosti može se uočiti u preferencijalnoj upotrebi analitičke konstrukcije *od + imenica u genitivu* za izražavanje tematskih uloga posesora, agensa ili teme unutar imeničke sintagme, i pored postojanja struktura bez predloga.

(6) a) *makinja (od) Silvane* (posesor)
*kola od Silvane*_{GEN}
 'Silvanina kola'

b) *poezije (od) Silvane* (agens)
*pesma od Silvane*_{GEN}
 'Silvanina pesma'

c) *kazanjë (od) kwadrinuw* (tema)
*izložba od slika*_{GEN}
 'izložba slika'

I konačno, smanjenje redundantnosti uočava se kod konstrukcija sa predlogom *ziz 'sa'*, koji inače traži dopunu u instrumentalu, no u rezijskom se često sreće dopuna u nominativu ili akuzativu, pokazujući da se padež kodifikuje samo na predlogu, ali ne i na imeničkoj dopuni.

(7) *Te ka moja se učit, an more pravit ziz njaga.* (umesto *ziz njimin*)
*onaj koji ima se učiton*_C *može pričati sa njega*_{ACC}
 'Ako je neko zainteresovan, može razgovarati sa njim.' (RE, San Giorgio)

Ipak, svi ovi procesi su karakteristični i za procese izumiranja jezika (Andersen, 1982, Dorian, 1981, 1989). Tako, recimo, polugovornici, kojima

rezijski nije dominantan jezik, spram fluentnih govornika (cf. Grinevald, 2003), kojima on to jeste, teže morfološkoj redukciji, poseduju manje fonoloških pravila i vrše sintaksičku redukciju, što znači da na raspolaganju imaju manji broj sintaksičkih sredstava u odnosu na potpuno kompetentne govornike. Polugovornici čuvaju i preterano upotrebljavaju ona sintaksička sredstva koja transparentnije odražavaju semantičke i sintaksičke veze (Andersen, 1982). Izrazito fluentni govornici raspolažu, na primer, sa tri oblika posesivnih struktura, datih u primeru (8), iako se prvi oblik – sa nominalnim prisvojnim pridevom – doživljava kao arhaičan i nije više u upotrebi. Polugovornici raspolažu samo sa strukturom (8b) i (8c), s tim što je preferencijalna opcija ona koja transparentnije odražava semantičke veze – ona u kojoj je genitiv dvaput označen, jednom na predlogu a drugi put na imenici.

- (8) a) Silvanine poezije
 b) poezije Silvane
 c) poezije od Silvane

Ne samo da je ovakva situacija karakteristična za situaciju izumiranja jezika, već su neki od ovih procesa uobičajeni i u slovenačkom, odnosno njegovim nestandardnim varijetetima, iako je njihov obim manji. Srednji rod je inače najnestabilnija kategorija u slovenačkim dijalektima (Jakop, 2008), nezavisno od situacije jezičkog kontakta, dok je upotreba analitičkih struktura, sa izuzetkom one koje označava tematsku ulogu teme, karakteristična za govorni slovenački, što se vidi u primeru (9).

(9) a. <i>hiša od Janeza</i>	(posesor)
b. <i>besede od naših staršev</i>	(agens)
c. <i>*razstava od slik</i>	(tema)

Među tematskim ulogama unutar imeničke sintagme postoji hijerarhija *posesor* > *agens* > *tema* (Cinque, 1980, Giorgi i Longobardi, 1991, Longobardi, 2001, Ticio, 2003 i mnogi drugi) i da među njima postoji implikacijska skala: 1. Ako tema može da se izrazi pomoću konstrukcije s predlogom, onda to mogu i agens i posesor. 2. Ako agens može da se izrazi pomoću konstrukcije sa predlogom, onda to može i posesor (ali ne i tema). Iz toga proizlazi jasan zaključak da se rezijski, u razvoju analitičkih struktura za izražavanje posesiva, nalazi u naprednijoj fazi razvoja u odnosu na slovenački, a da oba podležu univerzalnom obrascu jezičkih promena (usp. Heine i Kuteva, 2005).

Egzistencijalni kvantifikator i subjekatske klitike u rezijskom: između slovenskih i romanskih osobina

Sistem egzistencijalnih kvantifikatora u rezijskom pokazuje osobine karakteristične i za slovenske i za romanske jezike, ali i neke idiosinkratske osobine. Na primer, za razliku od slovenačkog srodnika, koji poseduje i prave kvantifikatore (10a) i pridevske kvantifikatore (10b)⁶, u rezijskom postoji samo prvi tip kvantifikatora, što čini rezijski sistem egzistencijalnih kvantifikatora defektivnim sistemom⁷.

- (10) a) *Videl sem* [_{QP}*mного* [_{DP}*študentov*]]
 b) *Pridružite se tudi vi* [_{DP} [_{AP}*mnogim*] *uspešnim študentom!*]
- (11) *So bili* [_{QP}*karjē* [_{DR}*judi*]]
*su bili mnogo ljudi*_{GEN}
 ‘Bilo je mnogo ljudi.’

Poput slovenačkog, nepromenjivi kvantifikator *karjē* dodeljuje genitiv imeničkoj dopuni, ali za razliku od slovenačkog, u kome kvantifikatorska sintagma zahteva slaganje sa glagolom u jednini (izaziva neutralno, odnosno slaganje po difoltu), bez obzira na broj imenice (12), u rezijskom glagol zavisi od imenice, kao u primeru (11), u kome su imenica i glagol u množini⁸.

⁶ Status kvantifikatora kao pravog kvantifikatora (Q^o), koji projektuje posebnu, kvantifikatorsku sintagmu QP i dodeljuje genitiv imeničkoj dopuni; odnosno kao maksimalne projekcije sa pridevskom sintaksom, koja se nalazi u nekoj od pridevskih projekcija unutar imeničke sintagme, DP-a, ima višestruke posledice na samu strukturu sintagme u kojoj se kvantifikator nalazi kao i na slaganje ove sintagme sa predikatom (Giusti, 1991, 1995; Cardinaletti i Giusti, 1992, 2006; Giusti i Leko, 1996, 2005).

⁷ Pošto su pravi kvantifikatori oblici bez padeža (Franks, 1995) i obično se mogu naći samo u kontekstima direktnih padeža, odnosno nominativa i akuzativa, dok su u kontekstima kosih padeža obično negramatični (cf. srpsko-hrvatski **Pisao sam mnogo studenata*, već samo *Pisao sam mnogim studentima*), postavlja se pitanje kako se u rezijskom izražava ova struktura. Rečenicu *Pisao sam mnogim studentima*, informatori su prevodili kao *Si pisou karjē letter studintan*. (doslovno. ‘Pisao sam mnogo pisama studentima.’) koristeći strategiju izbegavanja konstitucije kvantifikatora i imeničke dopune. Ili bi pak ubacivali predlog: *Si romoneu ziz karjē judi* (‘Priačo sam sa mnogo ljudi.’). Ovi primeri potiču iz varijante kojom se govori u selu Oseacco.

⁸ Međutim, ovo nije jedini obrazac slaganja. U rezijskom se sreću i konstrukcije sa glagolom u jednini iako je njihova frekvencija manja.

- (i) *Tu-w ti rozajanski kultürski hiši jē bilu karjē judi.*
Tu-u toj rezijskoj kulturnoj kući je bilo mnogo ljudi.
 ‘U Domu kulture u Reziiji bilo je mnogo ljudi.’

(NG)

(12) [_{QP}Mnogo [_{DP}študentov]] je plačalo / *so plačali.

Kada su u pitanju romanski jezici sa kojima je rezijski u kontaktu, iako oni poseduju oba tipa kvantifikatora (za dijagnostičke testove pogledati Cardinaletti i Giusti, 2005), spram ovde izloženih osobina, statusa sintagme u kojoj se kvantifikator nalazi (QP ili DP) i slaganja sa glagolom, oni se ponašaju kao pridevski egzistentijalni kvantifikatori u slovenskim jezicima. To znači da se kvantifikator slaže sa imenicom, a da broj na glagolu takođe zavisi od imenice.

(13) *Molti studenti hanno pagato.*
mnogi studenti su platili
 ‘Mnogo studenata je platilo.’

Dakle, defektivni sistem rezijskih kvantifikatora kombinuje osobine iz slovenskih jezika, budući da dodeljuje genitiv imeničkoj dopuni, i romanskih, budući da slaganje sa glagolom zavisi od broja imenice.

Međutim, u sistemu rezijskih kvantifikatora uočava se jedna novina. U sledećem primeru, vidi se da rezijski sistem razvija novi kvantifikator na osnovu postojećeg, gde se on reanalizira kao pridevski kvantifikator, koji se slaže u broju sa imenicom.

(14) *Po poti ni so sretli karjē judi in ni so vidali karji ni lipi rači [...].*
Po putu oni_{CL} su sreli mnogo ljudi_{GEN} i oni_{CL} su videli mnoge jedne lepe stvari
 ‘Na putu su sreli mnogo ljudi i videli mnoge lepe stvari [...].’ (VC)

Pretpostavljamo da su u vezi sa rađanjem ove strukture i strukture u kojima kvantifikator ne dodeljuje genitiv imeničkoj dopuni, a koje se takođe sreću u upotrebi.

(15) *So bili karjē ne konjōwje*
su bili mnogo jedni_{NOM} konji_{NOM}
 ‘Bilo je mnogo konja.’ (preuzeto iz Steenwijk, 2003, s. 222)

Što se tiče subjekatskih klitika, rezijski je jedinstven u panorami slovenskih jezika. Subjekatske klitike inače ne postoje ni u italijanskom, koji je jezik sa nultim subjektom, ali zato furlanski poseduje vrlo razvijen sistem subjekatskih klitika. U primeru (16), prikazana je upotreba subjekatske zamenice *wun* ‘on’ i subjekatske klitike *an*, čije je upotreba u donjem primeru obavezna samo u zavisnoj rečenici.

(16) *Wun (an) zno nošē romoninjē zajtō ki an študiel materjal od Reziје.*
on on_{CL} zna naš jezik zato što on_{CL} učio materijal iz Reziје
 ‘On poznaje naš jezik jer je proučavao tekstove na rezijskom.’

U primeru (17), vidimo da je gramatikalizacija subjekatskih klitika u rezijskom u naprednoj fazi, budući da mogu da koreferiraju sa univerzalnim kvantifikatorima, što se obično uzima kao jedan od dijagnostičkih testova za njihov morfološki status kao obeležja slaganja (počev od Rizzi, 1986, Brandi i Cordin, 1989).

- (17) *wsak_i ta-mi nami (an_i) ma wojo si wdāržat itō ka (an_i) si čüjē* (NG)
svako tu-među nama on ima želju REFL zadržati to što on REFL oseća
 ‘Svi među nama imaju želju da sačuvaju ono što osećaju.’

Pa ipak, u odnosu na furlanski, njihova distribucija u rezijskom se razlikuje. Ne samo da one nisu uvek obavezne, što se vidi u primerima (16) i (17), u odnosu na furlanski (18), već je i položaj samih klitika u odnosu na negaciju drukčiji, što ukazuje i na njihov različit sintaksički status u ova dva sistema (primeri (18) i (19) preuzeti iz Benincà i Vanelli, 1984)⁹.

- (18) *il fantat ch³(al) ven*
 ČL dečak koji on_{CL} dolazi
 ‘dečak koji dolazi’

NEG > subj. kl. (furlanski)

- (19) *A no l ven.*
 CL ne on_{CL} dolazi
 ‘Ne dolazi.’

Subj. kl. > NEG (rezijski)

- (20) *Än (fys) ni mohal spat [...]*
 on_{CL} baš nije mogao spavati
 ‘Nije nikako mogao da zaspi.’

(RE, Lipawica)

⁹ Još jedna značajna razlika tiče se izostavljanja klitike. U rezijskom, na primer, subjekatska klitika 3. lica je uglavnom obavezna (osim ako ne može da se izvede iz sintaksičkog konteksta, dok je klitika 1. i 2. lica opcionalna. Ovakva asimetrija ne čudi s obzirom da se 1. i 2. lice, kao deiktička lica, lako mogu izvesti iz pragmatičkog konteksta.

- (i) a. *_Si se našinala fīs izdē tu-w hiši.* (RF, Prato)
sam se rodila baš ovde tu-u kući
 ‘Rodila sam se baš u ovoj kući.’
- b. *_Stē bila kada tu-w Reziži?* (NG)
ste bila nekada tu-u Reziži?
 ‘Jeste li bili nekada u Reziži?’

U furlanskom, klitika se može izostaviti uz negaciju i objekatsku klitiku, ali uglavnom ako se radi o subjekatskoj klitici 1. lica jednine i množine i 2. lica množine (za detaljan opis distribucije subjekatskih klitika u furlanskom pogledati Poletto, 1995, na osnovu Benincà e Vanelli, 1984).

Na osnovu poređenja ovih struktura sa odgovarajućim strukturama u slovenačkom i romanskim jezicima, kao i opcionalnim slaganjem kvantifikatorske sintagme sa predikatom u pluralu, odnosno neobaveznom upotrebom subjekatske klitike u svim kontekstima, zaključujemo da je polazno stanje ono u kome nepromenjivi egzistencijalni kvantifikator zahteva slaganje sa predikatom u jednini, odnosno glagol ne zahteva upotrebu subjekatske klitike uz sebe. Dakle, inovacije rezijskog sistema sastoje se u razvoju novog obrasca slaganja sa predikatom, rađanju novog kvantifikatora pridevskog tipa i razvoju subjekatskih klitika.

Predlog analize promena u rezijskom

Da bismo objasnili promene u rezijskom sistemu kvantifikatora i subjekatskih zamenica, predlažemo da se uzmu u obzir udruženo delovanje uzroka vezanih za promene u samom sistemu, koje su po svojoj prirodi fonološke, i spoljne uticaje vezane za kontakt sa romanskim jezicima. Međutim, kada je u pitanju sam sistem egzistencijalnih kvantifikatora, teže je utvrditi da li je tu zaista došlo do presudnog uticaja kontakta, ili je pak to prirodan razvoj sistema, u potpunosti nezavisan od kontakta, budući da pridevski kvantifikatori postoje i u slovenačkom (i dele zajednički koren *mnog-*). Uticaj kontakta na razvoj subjekatskih klitika u tom smislu je mnogo očigledniji.

Predlažemo da se proces razvoja novog kvantifikatora u rezijskom razloži na sledeće faze (ne nužno sekvencijalne), u kojima uticaju kontakta prethode promene unutar samog sistema:

- I. faza: gubljenje finalnog *-h* na imeničkoj dopuni, odnosno njenim kongruentnim elementima usled procesa lenicije: *karjĕ_Q ni(h) lipi(h) rači*
- II. faza: sinkretizam nominativa i genitiva plurala unutar imeničke sintagme: *karjĕ_Q ni_{NOM/GEN} lipi_{NOM/GEN} rači_{NOM/GEN}}}}*
- III. faza: uticaj kontakta + leksička praznina u sistemu kvantifikatora: rađanje novog, pridevskog kvantifikatora: *karji_{ADJ} ni lipi rači}*

Dakle, uticaj kontakta sa romanskim jezikom je ključan u trećoj fazi, a olakšan je postojanjem leksičke praznine u sistemu kvantifikatora. Uloga romanskog jezika, sastoji se u pružanju pozitivnog primera za stvaranje novog kvantifikatora na materijalu postojećeg.

Kada su u pitanju subjekatske klitike, njihova upotreba u rezijskom je iznenađujuća. U jezicima sveta rađanje subjekatskih klitika u tesnoj je vezi sa obaveznom upotrebom subjekta: jezici koji ne mogu da imaju nulti subjekat imaju tendenciju da razviju subjekatske klitike (za detaljan sintaksički status subjekatskih zamenica pogledati tripartitni sistem zamenica u Cardinaletti i Starke, 1999).

(21) *(Moi) *(je) parle français.*

(razgovorni francuski)

Međutim, videli smo da upotreba subjekatske klitike nije obavezna u rezijskom (za razliku od francuskog), odnosno izostavljanje klitike u prisustvu nekog drugog tipa subjekta ili u koordiniranim strukturama ne dovodi do agramatičnosti, za razliku od furlanskog, što se vidi i u sledećim primerima (izostanak subjekatske zamenice naznačen je donjom crtom):

(22) *Lisica _wstala na štiri nöge.*

lisica ustala na četiri noge

‘Lisica je ustala na četiri noge.’

(NG)

(23) *Ona (na) se intirišawa ano _študija nošë romoninjë.*

ona na_{CL} se interesuje i uči naš jezik

‘Ona se zanima i proučava naš jezik.’

Nastanak subjekatskih klitika, najčešće je povezan sa gubljenjem morfološke kategorije lica na glagolu, odnosno siromašenjem obeležja kategorije lica na *T(ense)* (Müller, 2006). No rezijski, poput većine slovenskih jezika, ima bogatu paradigmu glagolske morfologije, u smislu da ne postoje sinkretički oblici u sadašnjem/prošlom/budućem vremenu, što, recimo, nije slučaj sa furlanskim, koji obiluje sinkretičkim oblicima (Gaglia, 2010). U sledeće dve tabele, navedeni su oblici prezenta glagola *klicat* ‘zvati’, u kojoj se vidi da svakom licu odgovora poseban glagolski oblik; odnosno oblici prošlog vremena istog glagola (Steenwijk, 1992).

Tabela1. Flektivni oblici prezenta glagola *klicat* ‘zvati’ u rezijskom

klicat	klicat ‘zvati’
[1, sg]	kličën
[2, sg]	kličëš
[3, sg]	kličë
[1, pl]	kličëmo
[2, pl]	kličata
[3, pl]	kličajo/kličo

Tabela2. Flektivni oblici prošlog vremena glagola *klicat* ‘zvati’ u rezijskom

klicat	klicat ‘zvati’
[1, sg]	si klīcal,a
[2, sg]	si klīcal, a
[3, sg, masch]	an klīcal
	(an) jē klīcal
[3, sg, fem]	na klīcala
	(na) jē klīcala
[1, pl]	somō klīcali, e
[2, pl]	sta klīcali, e
[3, pl]	ni so klīcali,e

Međutim, u paradigmi prošlog vremena uočava se da su 1. i 2. lice jednine naizgled sinkretični. Iako je samo jedan oblik sinkretizma dovoljan za ubacivanje pronominalnog subjekta (v. Müller, 2006), u slučaju rezijskog isključujemo mogućnost da se radi o razlozima morfološke prirode budući da je sinkretizam 1. i 2. lica akcidentalan, u smislu da je proizvod nezavisnih fonoloških procesa.¹⁰ Za razumevanje razvoja klitika potrebno je uzeti u obzir 3. lice jednine, koje ima na raspolaganju tri oblika: *an jē klīcal, jē klīcal, an klīcal*.¹¹ Uočava se da su pomoćni glagol i subjekatska klitika u najvećem broju slučajeva u komplementarnoj distribuciji (iako se nalaze i oblici gde su prisutna oba, što se može objasniti dvosmislenim statusom subjekatske klitike – ili kao prave zamenice ili kao marke slaganja, cf. Runić, u štampi). Predlažemo, dakle, da je do upotrebe pronominalnog subjekta došlo upravo u 3. licu jednine, gde je ispuštanje pomoćnog glagola *bet* dovelo do toga da osobine lica budu odsutna i stvorilo potrebu za umetanjem pronominalnog subjekta.

Međutim, čak ni ovaj uslov sam po sebi nije dovoljan za (obaveznu) upotrebu klitike u 3. licu. Naime, to vidimo ako uporedimo rezijski sa češkim, u kome takođe imamo odsustvo klitike pomoćnog glagola u 3. licu, što nije dovoljno da se subjekatska zamenica koristi, budući da glagolska paradigma nije osiromašena i da nulti morfem učestvuje u razlikovanju različitih lica

¹⁰ Ova tvrdnja se zasniva na raščlanjivanju osobina lica na primitivnije karakteristike kao prisustvo/odsustvo 1. i 2. lica [± 1], [± 2] (cf. Müller 2006 i tamo navedene reference): a. 1 = [+1,-2] b. 2 = [-1,+2] c. 3 = [-1,-2]. Dakle, u ovom teorijskom modelu, 1. i 2. lice ne formiraju prirodnu klasu i njihov sinkretizam nije očekivan.

¹¹ Ovdje nisu navedeni oblici u kome je klitika izostavljena pošto su oni uslovljeni sintaksički.

paradigme. S druge strane, ruski, u kome pak ne postoji pomoćni glagol, sistematski upotrebljava pronominalni subjekat u svim licima, i ne poznaje asimetriju između 1/2. i 3. lica.

Dakle, na osnovu poređenja rezijskog sa drugim jezicima koji su zahvaćeni sličnim procesima, a nisu u situaciji jezičkog kontakta, predlažemo da se proces razvoja klitika razloži na sledeće faze, iako njihova sekvencijalnost nije nužna:

- I. faza: izostavljanje pomoćnog glagola u 3. licu jednine: *ječ klical*
- II. faza: ubacivanje pronominalnog subjekta *wun klical*
- III. faza: semantičko i sintaktičko slabljenje pronominalnog subjekta: rađanje dvostruke serije pronominalnih subjekata *wun an klical*
- IV. faza: obavezna upotreba subjekatske klitike
- V. faza: širenje upotrebe subjekatskih klitika na sva lica

Uloga kontakta sa romanskim, ključna je u III fazi. Naime, iako promena fonološkog tipa (ispuštanje pomoćnog glagola) nije dovela do potrebe za upotrebom pronominalnog subjekta jer je sistem i dalje mogao da razlikuje sva lica, ona se ipak desila usled uticaja furlanskog, u kome je primarna funkcija subjekatske klitike upravo da razjasni sinkretičke glagolske oblike (Gaglia, 2010).

Zaključak

U radu se ispituje uticaj kontakta na dve promene u gramatičkom sistemu rezijskog. Prva pojava tiče se promena u sistemu egzistencijalnih kvantifikatora, a druga rađanja subjekatskih klitika. U radu se posebno ispituje uticaj kontakta sa romanskim. Iako na prvi pogled navedene promene deluju direktno izazvane jezičkim kontaktom, detaljnija analiza jezičkih podataka ukazuje na to da je za njihovo razumevanje potrebno uzeti u obzir zajedničko delovanje promena unutar samog sistema i spoljne uticaje romanskog jezika. Predlaže se zaključak da su obe promene izazvane promenama fonološke prirode, ali da je ključnu ulogu u izgledu i pravcu tih promena odigrao kontakt sa romanskim. Dokaz se može videti u drugim slovenskim jezicima, koji su pretrpeli slične promene, ali nisu razvili subjekatske klitike rezijskog tipa.

Kada je u pitanju nominalni sistem rezijskog, čini se da njegov izgled u smislu ispoljavanja slovenskih ili romanskih crta, zavisi prvenstveno od stepena očuvanja padeške morfologije. Takođe, svaki gubitak padeške morfologije čini nominalnu sintaksu rezijskog ranjivom za uticaje romanskih jezika. No, uticaj kontakta nije moguće tačno utvrditi, jer su neki procesi promena u domenu nominalne sintakse приметni i u srodnim sistemima koji nisu izloženi kontaktu. Sa druge strane, u verbalnom sistemu je uticaj kontakta mnogo očigledniji, iako njegovo delovanje ne bi bilo moguće da se nisu desile i promene unutar samog sistema.

BIBLIOGRAFIJA

- Andersen, R. W. (1982). Determining the linguistic attributes of language attrition. In R. D. Lambert & B. F. Freed (Eds.), *The loss of language skills* (pp. 83–118). Rowley, MA: Newbury House.
- Benincà, P., & Vanelli L. (1984). Aspetti sintattici del portogruarese tra veneto e friulano. In R. Sandron (Ed.), *L'area portogruarese tra veneto e friulano* (pp. 39–52). Portogruaro: Biblioteca Civica.
- Brandi, L., & Cordin, P. (1989). Two Italian dialects and the null subject parameter. In O. Jaeggli & K. Safir (Eds.), *The null subject parameter* (pp. 111–142). Dordrecht: Kluwer. (Studies in Natural Language and Linguistic Theory, 15). https://doi.org/10.1007/978-94-009-2540-3_4
- Cardinaletti, A., & Giusti, G. (1991). Partitive ne and the QP-hypothesis: A case study. In E. Fava & G. Francescato (Eds.), *Proceedings of the XVII Meeting of Generative Grammar: Trieste, February 22–24* (pp. 121–141). Torino: Rosenberg & Sellier.
- Cardinaletti, A., & Giusti, G. (2006). The syntax of quantified phrases and quantitative clitics. In M. Everaert & H. van Riemsdijk (Eds.), *The Blackwell companion to syntax* (Vol. 5, pp. 23–93). Malden, MA: Blackwell Publishing. <https://doi.org/10.1002/9780470996591.ch71>
- Cardinaletti, A., & Starke, M. (1999). The typology of structural deficiency: A case study of the three classes of pronouns. In H. van Riemsdijk (Ed.), *Clitics in the languages of Europe* (pp. 145–234). Berlin: Walter de Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783110804010.145>
- Cinque, G. (1980). On extraction from NP in Italian. *Journal of Italian Linguistics*, 5(12), 47–99.
- Dorian, N. (1981). *Language death: The life cycle of a Scottish Gaelic dialect*. Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press. <https://doi.org/10.9783/9781512815580>
- Dorian, N. (Ed.). (1989). *Investigating obsolescence: Studies in language contraction and death*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511620997>
- Franks, S. (1995). *Parameters of Slavic morphosyntax*. Oxford: Oxford University Press.
- Gaglia, S. (2010). The omission of preverbal subject clitics in Friulian: Methodology and constraint-based analysis. *Corpus*, 2010(9), 191–220. Retrieved June 20, 2018, from <https://corpus.revues.org/1905#entries>

- Giorgi, A., & Longobardi, G. (1991). *The syntax of noun phrases*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Giusti, G. (1991). The categorial status of quantified nominals. *Linguistische Berichte*, 1991(136), 438–454.
- Giusti, G. (1995). Heads and modifiers among determiners. In G. Cinque & G. Giusti (Eds.), *Advances in Roumanian linguistics* (pp. 103–125). Amsterdam: John Publishing Company. <https://doi.org/10.1075/la.10.05giu>
- Giusti, G., & Leko, N. (1996). Universal and indefinite quantity expressions in Bosnian. In R. Benacchio, F. Fici, & L. Gebert (Eds.), *Determinatezza e Indeterminatezza nelle Lingue Slave: Atti del Convegno Svolto a Firenze 26–28 ottobre 1995* (pp. 147–162). Padua: Unipress.
- Giusti, G., & Leko, N. (2005). The categorial status of quantity expressions. *Forum Bosnae*, 2005(34), 121–184.
- Grinevald, C. (2003). Speakers and documentation of endangered languages. In P. K. Austin (Ed.), *Language documentation and description* (Vol. 1, pp. 52–72). London: Hans Rausing Endangered Language Project.
- Heine, B., & Kuteva, T. (2005). *Language contact and grammatical change*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511614132>
- Jakop, T. (2008). *The dual in Slovene dialects*. Bochum: N. Brockmeyer.
- Kroch, A. (2001). Syntactic change. In M. Baltin & C. Collins (Eds.), *The handbook of contemporary syntactic theory* (pp. 699–729). Malden, MA: Blackwell. <https://doi.org/10.1002/9780470756416.ch22>
- Longobardi, G. (2001). Some reflections on proper names. In E. Fava (Ed.), *Teorie del significato e della conoscenza del significato* (pp. 67–99). Milano: Unicopli.
- Matras, Y. (2009). *Language contact*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511809873>
- Micelli, D. (1996). *La situazione sociolinguistica a Resia: Un'area di parlata slovena nella Provincia di Udine* (Unpublished thesis). University of Zurich.
- Müller, G. (2006). Pro-drop and impoverishment. In P. Brandt & E. Fuÿ (Eds.), *Form, structure, and grammar. A Festschrift presented to Günther Grewendorf on occasion of his 60th birthday* (pp. 93–115). Berlin: Akademie Verlag. <https://doi.org/10.1524/9783050085555.93>
- Poletto, C. (1995). The diachronic development of subject clitics in North Eastern Italian dialects. In A. Battye & I. Roberts (Eds.), *Clause structure and language change* (pp. 295–324). Oxford: Oxford University Press.
- Rizzi, L. (1986). On the status of subject clitics in Romance. In O. Jaeggli & C. Silva-Corvalàn (Eds.), *Studies in Romance linguistics* (pp. 391–419). Dordrecht: Foris.
- Runić, M. (2017). La sintassi nominale resiana fra slavo e romanzo. In E. Francois & M. di Filippo (Eds.), *Studi di Linguistica Slava* (pp. 283–298). Napoli: Il Torcoliere.
- Runić, M. (in press). Il contatto slavo-romanzo: Il caso dei clitici soggetto. In *Lingue, letterature, identità in contatto: Atti del IV Convegno Internazionale di Studia Romanistica Beliana*. Roma: Aracne.

- Sakel, J., & Matras, Y. (2007). Investigating the mechanisms of pattern replication in language convergence. *Studies in Language*, 31(4), 829–865. <https://doi.org/10.1075/sl.31.4.05mat>
- Skubic, M. (2000). *Elementi linguistici romanzi nello sloveno occidentale*. Roma: il Calamo.
- Steenwijk, H. (1992). *The Slovene dialect of Resia: San Giorgio*. Amsterdam: Rodopi.
- Steenwijk, H. (2003). Resian as a minority language. In M. Janse & S. Tol (Eds.), *Language death and language maintenance: Theoretical, practical and descriptive approaches* (pp. 215–226). Amsterdam: John Benjamins. <https://doi.org/10.1075/cilt.240.13ste>
- Ticio, E. (2003). *On the structure of DPs* (PhD thesis). University of Connecticut.
- Trudgill, P. (2011). *Languages in contact and isolation: Mature phenomena and societies of intimates* (Lecture given at the University of Cambridge) [Video file]. Retrieved March 14, 2017, from <https://www.youtube.com/watch?v=rjy1CkH1FOE>
- Weinreich, U. (1953). *Languages in contact: Findings and problems*. New York, NY: Mouton.

Słowiańsko-romański kontakt językowy na przykładzie dwóch zjawisk z dialektu rezjańskiego

W artykule przeanalizowano mechanizmy kontaktu językowego w kształtowaniu się dwóch aspektów składni nominalnej i zdaniowej Rezman – funkcjonowanie kwantyfikatora *karjè* ‘wiele, dużo’ oraz tworzenie się klityk. Rezman jest silnie zagrożonym dialektem słowiańskim używanym przez nie więcej niż 1000 osób w Alpach włoskich, które od wieków pozostawały w intensywnym kontakcie z ludnością romańską (posługującą się językiem friuńskim i włoskim). Wiadomo, że kontakt językowy jest głównym czynnikiem powodującym zmiany w idiolekcie (Kroch, 2001). O kontakcie międzyjęzykowym mówi się w wielu opisach gramatycznych, np. w Skubic, 2000, gdzie przedstawiono zaobserwowane romańskie cechy gramatyki dialektu rezjańskiego. Analizowane w artykule sytuacje potwierdzają tezę, że konstrukcje rozwinięte na skutek kontaktu językowego są nie tylko rezultatem wpływu zewnętrznego, ale także procesów wewnątrzjęzykowych (za Heine i Kuteva, 2005) – początkowe „wyzwalacze” zazwyczaj pochodzą z systemu rodzimego (np. zmiany fonologiczne, luki strukturalne).

Słowa kluczowe: słowiańsko-romański kontakt językowy, przyczyny zmian, kwantyfikacja, klityki, dialekt rezjański

Slavic-Romance Language Contact: the Case of Two Phenomena in Resian

This paper investigates the mechanisms of language contact in shaping two aspects of Resian nominal and clausal syntax, the quantifier *karjē* ‘many, much’ and the rise of subject clitics. Resian is a definitely endangered Slavic variety spoken by not more than 1000 speakers in the Italian Alps, which has been in intense contact with Romance (Friulan and Italian) for centuries. It is well known that language contact is the principal trigger for language change (Kroch, 2001). The contact, indeed, has been readily invoked in some descriptive work on Resian (Skubic, 2000) to account for the observed Romance-like traits of Resian grammar. In order to account for the observed changes, which point to the direction of developing Romance-like traits, I propose instead a scenario which relies on the interplay of both internal and external causes (along the lines of Heine and Kuteva, 2005), with the initial trigger being provided internally (e.g. phonological changes, structural gaps).

Keywords: language contact, language change, quantifiers, subject clitics, Resian

Notka o autorce

Marija Runić (marija.runic@flf.unibl.org) – językoznawca, adiunkt w Katedrze Językoznawstwa i Literatury Włoskiej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Banja Luce. Zainteresowania naukowe: wariantywność i zmiany językowe, romańsko-słowiańskie kontakty językowe, L1/L2 teaching, języki słowiańskie, języki romańskie, języki zagrożone.

Marija Runić (marija.runic@flf.unibl.org) – linguist; Assistant Professor of Italian Linguistics at the Department of Italian Language and Literature, Faculty of Philology, University of Banja Luka. Research interests: language variation and change, Romance-Slavic language contact, L1/L2 teaching, Slavic, Romance, endangered languages.